

Ventspils muzeja lasītavā: ceļojums pa

lībiešu ciemiem – Lūžņa

Lai popularizētu Latvijas lībiskās saknes un lībiešu mantojumu latviešu valodā, Latvijas kultūrtelpā un ainavā, LU Lībiešu institūts sadarbībā ar UNESCO Latvijas Nacionālo komisiju un Latvijas Nacionālo kultūras centru izsludina 2023. gadu par Lībiešu mantojuma gadu. Arī Ventspils muzejs iesaistās Lībiešu mantojuma apzināšanā un piedāvā doties “ekskursijās” uz Lībiešu krasta zvejniekiemiem. Šoreiz uz – Lūžņu.

Lūžņa – Lūž

Ventspils Piejūras brīvdabas muzejā joprojām dzīvs ir Mazbānītis, kas agrākos laikos bija nozīmīgs satiksmes līdzeklis lībiešu zvejniekiemu ļaudīm. Otrā pietura, kurā “izkāpsim” būs Lūžņa, kuras lībiskais nosaukums ir *Lūž*. Mēdz teikt arī *Lūžkilā*, proti, Lūžu ciems.

“Mazais bānītis, kas katru vakaru pūzdams, elsdams pienāca pie stacijas, atveda visu jauno no Ventspils,” lasāms lūžnieka Zigurda Zālīša atmiņās. No mazbānīša bagāžvagona Lūžņu stacijā ticis izcelts pirmais velosipēds *Latvello* un pirmais patafons ticis izmēģināts turpat stacijas verandā. Mazbānītis visu atvedis ātri – “tikai trīs stundas, un 37 kilometri kā līgot nolīgoti.”

Lai rauši būtu kā ezers!

Tiek pieļauts, ka Lūžņa nosaukumu varētu būt ieguvusi no Lūžupes, kuras krastos ļaudis bija apmetušies. Upe agrāk bijusi daudz garāka, tā iztecēja no Klāņu ezera un tālāk tecēja cauri Lūžņas ezeram, kas vēlāk aizauga un kļuva par Lūžņas purvu.

Par Lūžņas ezera izcelšanos Lūžņu iedzīvotāja Lote Lindenberga igaunņu folkloristam Oskaram Loristam 1923. gadā stāstījusi šādu teiku, kas veiksmīgi apvieno kulināriju un ģeogrāfiju:

“Sievas taisījušās cept sklandu raušus, bet virsū liekamais bijis ļoti šķidrs. Apakšējā mīkla arī bijusi par mīkstu. Sievas teikušas, lai saimniece dod miltus, bet saimniece bijusi ļoti skopa un miltus nav devusi. Tad viena sieva teikusi, lai tavi rauši būtu kā ezers! Tanī mirklī rauši pārvērtušies par Lūžņas ezeru.”

Lībiešu ciems, kura vairs nav –

tā mēdz teikt arī par Lūžņu. Tādēļ, ka mūsdienās Lūžņā ir palikušas tikai dažas apdzīvotas mājas. Taču tā nebūt nav bijis agrāk.

Lūžņa kā vietvārds pirmo reizi rakstos minēta 13. gadsimtā – līgumā, ar kuru Livonijas ordeņa valdījumā nonāca jūras piekraste līdz Lūžupes (Nābelupes) ietekai jūrā, bet tālāk zemi līdz Kolkasragam pārvaldīja Kurzemes bīskapija. Vēlāk Lūžņas ciems piederēja Popes barona fon Bēra īpašumam. Zināms, ka 18. gadsimtā Lūžņā bijušas desmit sētas:*Lūžņas Beltes, Simon Jana māja, Dāviņi, Sāmeši, Dēliņi, Bātes, Prieduli, Kāpas, Purre, Nabeli*. Tas ir ciema kodols, kam laika gaitā pievienojās arī citas saimniecības. 1897. gadā Lūžņā bija 29 sētas un 259 iedzīvotāji, bet 1935. gadā – 36 saimniecības, kurās dzīvoja 201 iedzīvotājs, no tiem 82 bija lībieši. Savukārt 1987. gadā Lūžņā bija vairs tikai trīs pastāvīgie iedzīvotāji divās saimniecībās –*Jaunbeltos* Lizete Švanenberga un *Krūmkalnos* Alvīne un Ernests Mūrnieki.

“Divdesmitā gadsimta astoņdesmitajos gados Baltijas jūras piekraste kalpoja PSRS ārējās robežas aizsardzībai. Lūžņas vairs nebija ciems, tikai autobusu pietura, un arī zvejnieku tur nebija. Teritoriju apsargāja un tajā varēja iekļūt tikai ar speciālām atļaujām. (..) Autobuss gan vairāk bija paredzēts tiem, kas apkalpoja militāros objektus un dzīvoja mežā paslēptā pilsētā,” raksta dzīvesstāstu pētniece Māra Zirnīte. Pateicoties viņai, gan Lūžņas, gan citu lībiešu krasta vietu stāsti turpina būt dzīvi.

Jāpiebilst, ka mežā paslēptā militārā pilsēta ir tā, kur šodien atrodas Ventspils Starptautiskais radioastronomijas centrs. Agrākais militārās izlūkošanas centrs tagad kalpo zinātnes vajadzībām.

Belti bija viena no vecākajām Lūžņas sētām. Laika gaitā *Beltus* sadalīja, 1939. gada saimniecību sarakstā minēti *Dižbelti, Mazbelti, Jaunbelti*.

No agrākās *Beltu* saimniecības 1987. gadā bija palikusi *Jaunbeltu* māja, kurā mūža pēdējo gadu vadīja tās astoņdesmit piecus gadus vecā saimniece Lizete Švanenberga.

Dzīves pēdējos gados Lizeti kā vienu no pēdējām Lūžņas lībietēm intervēja, fotografēja, par viņu interesējās žurnālisti un pētnieki. Viņas spilgtie un savdabīgie stāsti iemūžināti nākotnei. L. Švanenberga mūžībā aizgāja 1987. gada novembrī, apglabāta Lūžņas kapos. Līdz ar saimnieces aiziešanu sabruka arī viņas*Jaunbelti*.

Arī Ernests un Alvīne Mūrnieki, kas dzīvoja *Krūmkalnos* kā vieni no pēdējiem Lūžņu pamatiedzīvotājiem labi saprata, ka līdz ar viņiem izgaist atmiņas par ciemu un cilvēkiem, tāpēc E.Mūrnieks 1987. gadā uzrakstīja atmiņas par savu dzimtu, par ciema mājām un to iedzīvotājiem. Tās glabājas Ventspils muzejā un Nacionālās mutvārdu vēstures lībiešu kolekcijā.

Vissmukāk valod

Lūžņas ciemam ir būtiska loma lībiešu valodas saglabāšanā. Pēc Pirmā pasaules kara atjaunojoties miera dzīvei – 1920. gada pavasarī – Lūžņā, līdzī nesdami fonogrāfu un fotoaparātu, ieradās somu valodnieks profesors Lauri Ketunens kopā ar studentu Oskaru Loritsu, lai turpinātu apgūt un pētīt lībiešu valodu un sagatavotu lībiešu valodas vārdnīcu. L.Ketunens Lūžņu kā pirmo ciemu, ko apmeklēt, izvēlējās tāpēc, ka kara laikā viņš Tallinā bija sastapjis bēgļu gaitās tur nonākušo Lūžņas iedzīvotāju Proni Ernestovsku, kura mācījusi viņam lībiešu valodu. Darbs abiem pētniekiem veicās labi, O.Loritss apbrīnojami ātri sāka runāt lībiski un Lūžņās dzima viņa interese arī par lībiešu folkloru, dziesmām, pasakām. Savukārt ciema iedzīvotāji kā lielu brīnumu nākuši skatīties fonogrāfu, un ne visiem bijusi drosme tajā kaut ko ierunāt.

L.Ketunens Lūžņā viesojās arī citās vasarās. Cītīgākie stāstnieki lībiešu valodā bijuši Jānis Belte un Didriķis Leitis, bet tautasdziesmu teicējas – Marija Leite (dz. Lindenberga), Lote Lindenberga (dz. Urga) un Anna Ernestovska (dz. Urga).

Lūžņā un Miķeļtornī tiek runāts lībiešu valodas rietumu izloksnē. “Vissmukāk lībieš valod te i,” dzīvesstāstu pētniecei Mārai Zirnītei sacījusi Lizete Švanenberga.

Zibenīgais Belte

“Mūsu paziņu vidū bija arī savāds jauns cilvēks Jānis Belte, kas vēlākajos gados ierunāja “taurē” savas dzīves atmiņas, kā arī pasakas...” sacījis L. Katunens. Taču tas nebūt nav vienīgais J. Beltes (1893-1946) nopelns. Belte, ko dēvēja arī par Krinkeļu Jāni, jo dzimis *Krinkeļu* mājā, bija kolorīta personība lībiešu kultūras vēsturē. Viņš tiek uzskatīts par pirmo lībiešu mākslinieku. Belte ar pseidonīmu Valkt (Zibens) sacerējis arī dzeju, Mazirbē ierīkojis fotodarbnīcu, bijis aktīvs un uzņēmīgs dažādās jomās. Zīmēšanu un gleznošanu viņš bija apguvis pašmācības ceļā, kad Pirmā pasaules kara laikā atradās ķeizara dienestā Krievijā, kur portretējis zaldātus. Vēlāk – pēc atgriešanās dzimtajās vietās, lībiešu ciemu iedzīvotāju vidū bijis populārs gleznotājs. Belte galvenokārt gleznojis teiksmainiem motīviem bagātas ainavas – eļļā uz audekla, finiera, kartona.

Belte Lūžņā pie dzelzceļa stacijas uzcēlis māju, ko nosaucis *Lainti*. Vienā galā tai atvēris arī veikalu. Uz Lūžupītes uzbūvējis nelielu kokzāgētavu. Viņš arī zvejojis, bijis prasmīgs zivju kūpinātājs.

Pēc sievas nāves (1925) un bērnu atdošanas patversmē Rīgā (1928) Belte bieži mainījis dzīves vietas – kādu laiku dzīvojis Rīgā, Ķemeross, Ventspilī, Mazirbē.

Ap 1935. gadu Ventspilī, Tirgus ielā 10, viņš atvēris krodziņu un viesu namu ar lībisko nosaukumu *Vanemuine*, ko iespējams tulkot kā “vecais sencis”. Krodziņā lūžnieki cienāti par brīvu, taču ilgi iestāde nav pastāvējusi.

1936. gadā J.Belte devies uz Liepāju, kur palicis līdz mūža galam un vairāk nodevies gleznošanai. Mākslinieka dzīves laikā viņa gleznas rotāja daudzas mājas lībiešu krastā, īpaši dzimtajā Lūžņas ciemā. Šodien zināmi vairs tikai astoņpadsmit Beltes darbi.

Ar to stāstu par Lūžņām beidzam un sakām: “Nēmiz pī! (lībiski – uz redzēšanos!)” līdz nākamajai “ekskursijai”, kad apciemosim Miķeļtorni!

Tiem, kuri vēl nav paguvuši “pabūt” pirmajā pieturā – Ovišos – ir iespēja ieskatīties **ŠEIT**.